

ŘEDITEL KNIHOVNY DR. BOHUŠ VYBÍRAL. VYŠŠÍ STÁTNÍ ÚŘEDNÍK V INTERAKCI S VEŘEJNOU MOCÍ (1918–1948) I. ČÁST

Lubomír Novotný – Petra Kubíčková – Jiří Glonek

1 Úvod¹

Literát, básník, překladatel, slavista a znalec jihoslovanské literatury, knihovník a bibliograf, pedagog, literární historik, publicista a redaktor Bohuš Vybíral patřil k předním iniciátorům a spolutvůrcům kulturního, vědeckého i společenského života v Olomouci, potažmo na Moravě. V otázce jihoslovanské vzájemnosti se jeho role přesouvala až k celonárodnímu a mezinárodnímu působení. Svou filologickou i literárněvědnou přípravou patřil k předním představitelům a absolventům vídeňské univerzitní slavistiky. Pozdější dlouholetý a schopný ředitel Studijní (Univerzitní) knihovny v Olomouci byl plodným autorem nepřehledného množství článků a studií, tvůrcem stovek přednášek, moravským osvětovým pracovníkem, znalcem divadla, literárním kritikem i nadšeným turistou. Bohužel dnes již jeho jméno nerezonuje ve společnosti tak, jak by si tato výjimečná osobnost, oceňovaná mnoha současníky, zasloužila. Dosavadní články a studie o Bohuši Vybíralovi se věnovaly většinou stručným biografickým informacím z jeho života a zaměřovaly se zejména na jeho bohatou a v mnohých směrech průkopnickou překladatelskou činnost. Avšak jeho role knihovníka, jeho postavení vedoucího představitele významné kulturní instituce, poslání pedagoga, kulturního a osvětového pracovníka i politika zůstávají stále neodkryty. O vykreslení hlavních rysů jeho veřejného života se chceme pokusit níže popsat studií, která by měla být jakýmsi předstupněm k rozsáhlejší biografii této nevšední moravské osobnosti.

¹ Studie vznikla v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace – Moravská zemská knihovna v Brně.

2 Dosavadní stav bádání, nové otázky, metoda

Během svého života Bohuš Vybíral oslovil svojí literární a veřejnou činností mnoho lidí z řad čtenářů a posluchačů, kolegů a spolupracovníků. Mnozí z nich byli později autory vzpomínek a článků věnovaných jeho osobnosti. Již v roce 1926 se Jaromír K. Doležal ve své práci o předním vídeňském slavistovi Josefu Karáskovi několikrát, i když útržkovitě, zmiňuje o B. Vybíralovi, jenž se účastnil společenského i veřejného života vídeňských Čechů. V roce 1928 vychází zásadní práce Františka Aloise Soukupa *Česká menšina v Rakousku*, kde se opět setkáváme se stručnými zmínkami o působení B. Vybírala v dobách studií ve Vídni. Konkrétní, tentokrát již souhrnné práce nevelkého rozsahu začaly o Vybíralovi vznikat už za jeho života. V roce 1936 uveřejnil významný slovinský akademik a publicista Oton Berkopec krátkou stať *Dr. Bohuš Vybíral a Slovinci* v Československo-Jihoslovanské revue. O rok později, v roce 1937, kdy Vybíral oslavil padesátiny, byly uveřejněny studie v Časopise Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci od Rostislava Bartochy, Bedřicha Václavka, Otona Berkopce a Julia Heidenreicha, ve kterých tito shrnuli na několika stranách dosavadní Vybíralovu činnost překladatelskou, knihovnickou i veřejnou. Životopisnou studii o B. Vybíralovi uveřejnil také jeho dlouholetý přítel Čeněk Kramoliš v roce 1937 v hranických novinách *Přehled*, v roce 1938 vyšla jubilejní publikace olomouckého starosty Richarda Fischera *Olomoucký památník*, ve které mezi jinými připomněl i osobnost B. Vybírala. V polovině padesátých let připravila první bibliografii Vybíralových překladů z jihoslovanských literatur Marta Šolcová. V několika článcích vyzdvihl osobnost B. Vybírala taktéž olomoucký knihovník Bohuslav Smejkal, který se s ním po svém nástupu do Státní vědecké knihovny v Olomouci v roce 1949 osobně stýkal.

Novou vlnu zájmu o osobnost Bohuše Vybírala přinesla šedesátá léta 20. století. Zde stojí za povšimnutí zejména dvě studie Arnošta Skoupého *Dr. Bohuš Vybíral – průkopník Československo-jihoslovanské vzájemnosti* a *K studentským létům Dr. Bohuše Vybírala ve Vídni*. K těmto studiím pak v roce 1973 přidal A. Skoupý ještě článek *Dr. Bohuš Vybíral a Olomouc*. Rozborem korespondence B. Vybírala s Petrem Bezručem se zabíral Jiří Stýskal, který vydal v polovině osmdesátých let ve spolupráci s Jiřím Skaličkou studii *Bohuš Vybíral – moravský jihoslavista*. J. Skalička se pak k Vybíralovi vrátil ještě ve svém příspěvku *Olomoucký literární historik PhDr. Bohuš Vybíral* z roku 1989. Pod vedením A. Skoupého vznikl v roce 1994 zatím jediný ucelený pokus o chronologickou biografii B. Vybírala – diplomová práce Taťany Urbánkové *Bohuš Vybíral*, která se zaměřila především na jeho literární

a překladatelskou činnost. V roce 1996 se k osobnosti B. Vybírala opět vrátil J. Stýskal, když zpracoval heslo *Bohuš Vybíral* do památníku osobností obnovené Univerzity Palackého pod názvem *Zakladatelé a pokračovatelé*. Spolupráci Bohuše Vybírala s tzv. hranickým spolkem vysokoškoláků přibližuje ve své stati ve sborníku *Kdysi a nedávno: texty o dějinách Hranicka* také Libuše Hrabová v roce 2011. Z poslední doby stojí za povšimnutí rigorózní práce Petra Mainuše z roku 2007, věnovaná překladům slovinské literatury v českém prostředí, kde se nachází stručná stať o B. Vybíralovi, nebo heslo Petra Kadlece, *PhDr. Bohuš Vybíral*, z roku 2012 ve sborníku *Kdysi a nedávno: texty o dějinách Hranicka*. Naposledy Vybíralovu knihovnickou dráhu sledovaly mimo jiné kapitoly Jiřího Glonka a Lubomíra Novotného v publikaci *Chrám věd a múz: dějiny Vědecké knihovny v Olomouci* z roku 2016.

Dosavadní texty osvětlují pouze některé stránky Vybíralovy osobnosti a jeho osobního i profesního života. Jeho dospívání, studia, veřejné působení v Hranicích, ve Vídni a později v Olomouci, jeho práce knihovníka a zejména ředitele důležité kulturní instituce v rámci celé Československé republiky v období první republiky, protektorátu, i v letech 1945–1948, jeho činnost moravského osvětového pracovníka a na sklonku života i pedagoga dvou významných moravských univerzit nebyly doposud uspokojivě zhodnoceny. Proto jsme se snažili využít zejména Vybíralovu obsáhlou pozůstalost, která je nyní uložena v archivu Vědecké knihovny v Olomouci a která byla v roce 1957 uspořádána do dílčích celků J. Stýskalem. Je v ní shromážděn materiál z nejrůznějších oborů, najdeme zde rukopisy Vybíralových překladů nebo příspěvky k nejrůznějším kulturním, literárním a historickým tématům, bohatý poznámkový a výstřižkový materiál, materiály k dějinám Olomouce a Hranic, poznámky k osobnosti J. H. A. Gallaše, univerzitní přednášky, obsáhlou korespondenci, autografy nebo exlibris. Ke staršímu období, konkrétně pro léta 1887–1914, jsme využili materiály z matrik Zemského archivu v Olomouci, z matriky narozených města Hranic uložené na městském úřadu v Hranicích, tiskoviny německého gymnázia v Hranicích uložené ve Státním okresním archivu v Přerově, využili jsme materiály z vídeňského univerzitního archivu k období Vybíralova studia slavistiky. Vedle pozůstalosti Bohuše Vybírala, umístěné ve Vědecké knihovně v Olomouci, je druhý zásadní archivní fond uložen v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc. Jde o fond Vědecké knihovny v Olomouci, jenž je pro analýzu Vybíralova veřejného působení let 1918–1948 zcela nepostradatelný. Obsahuje úřední materii vztahující se ke Studijní (Univerzitní) knihovně v Olomouci, komunikaci se státními orgány, fyzickými osobami apod. Další archiválie, z nichž jsme vycházeli, jsou uloženy v univerzitních archivech Univerzity Palackého

v Olomouci a Masarykovy univerzity v Brně a dokladují závěrečnou fázi Vybíralova veřejného působení v letech 1946–1951.

Využili jsme i bohatý fond periodik. Procházeli jsme dobové školní zprávy a ročenky, dobový tisk, noviny, almanachy, adresáře a revue (namátkou Hlasy z Pobečví, Selské listy, Vídeňský deník, Dělnické listy, Studentská revue, Almanach akademického spolku ve Vídni), dále jsme využívali část kulturních tiskovin třetí republiky – Kulturní politika, Listy, Knihovna, Kritický měsíčník, Vyšehrad, Lidová kultura, My, Tvorba, Nová mysl, Obzory, Dnešek aj.). Diskurzivní formace obsažené v kulturních textech pokvětnové republiky naznačují, v jakých mantinelech se mohl Vybíral pohybovat, jaký prostor mu byl vymezen, v jakých rozměrech mohl myslet, co mohl považovat za možné a jaké jednání bylo dobově vyloučeno. V neposlední řadě jsme využívali edice právních předpisů, z nichž pro nás byly zásadní knihovní zákon a zákon o osvětě z první republiky, dekret o knihovnách a dekret o státní osvětě za třetí republiky, prezidentské konfiskační dekrety ve vztahu ke knihám a knihovnám z roku 1945 či zákon o národní kulturní komisi z roku 1946. Vedle legislativní linie jsme sledovali i linii programovou, a to především v době třetí republiky (vládní programová prohlášení – Košický vládní program Fierlingerovy vlády, Budovatelský program Gottwaldovy vlády, Akční program Gottwaldovy poúnorové vlády apod.).

Otázka, již jsme si stanovili na počátku bádání k tématu, zněla – jakým způsobem ředitel Vybíral reagoval ve svém profesním a veřejném životě na proměny kulturně-knihovnických strategií a politických režimů v letech 1918–1948? Pro zodpovězení této otázky bylo nutné přistoupit k látce dvojím způsobem. V prvé řadě se nešlo vyhnout znakům klasického životopisu „life in context“, a to především pro dobu dětství a studií. V druhé řadě jsme vymezili analyzované pole na zjištění forem a způsobů, jakými Bohuš Vybíral ve funkci ředitele významné pamětové instituce reagoval na proměny politické, legislativní, proměny režimů, jak se zapojoval do veřejného života, jakou formu volil, jaké metody užíval, jaké cíle sledoval a čeho dosáhl. Komparativní metodou, kdy jsme srovnávali zásadní právní předpisy z hlediska knihovnictví a osvěty z let 1918–1948, kulturní a kulturně-politické strategie a klíčové momenty (boj za zachování Studijní knihovny v Olomouci, ochrana historického knižního fondu na konci druhé světové války, zajištění německých knižních konfiskací, obnova Univerzity Palackého), jež modelovaly dobu první, druhé či třetí republiky a protektorátu a jejich recepci Bohušem Vybíralem, jsme se pokusili vykreslit typus vyššího státního úředníka, s výborným vzděláním a vynikajícími jazykovými předpoklady, jenž se socializoval v období habsburské monarchie. Časové období komparace, rozmezí

let 1918–1948, naznačuje, že při daných proměnách moci a tedy i režimů s komplexními dopady na celou společnost musela být volba strategií a nástrojů, s nimiž Bohuš Vybíral pracoval, variabilní. Zároveň jsme si velmi dobře vědomi toho, že: „[...] horizont minulosti a přítomnosti splývají, vše minulé je obsaženo v přítomném, děje minulosti nepatří jen té které době, ale patří dnešku. Vedeme s nimi rozhovor, hledáme k nim vztah, ale jsme s nimi – a ony jsou s námi – stále“.² Tedy náš způsob vnímání „interakce s mocí“ je ovlivněn fungováním moci komunistické, která sama ve velmi dlouhém časovém úseku prodělala řadu proměn a vynucovala si adaptabilitu nejen vyšších státních úředníků, ale celých sociálních skupin, i mocí polistopadovou, jež je nazývána liberálně-demokratickou a někdy, velmi zjednodušeně, přirovnávána k režimu první republiky. I tato přímá či zprostředkovaná zkušenost je empirickým sítím, jímž jsme nazírali na Vybíralův modus komunikace s veřejnou mocí.

3 Dětství, dospívání, studia

Bohuš Vybíral se narodil 14. ledna 1887 v Hranicích, v domě č. 108, jako první ze čtyř dětí.³ Jeho otec Tomáš Vybíral byl krejčím a pocházel z ma-lorolnické rodiny ve Velkých Opatovicích u Jevíčka, jeho matka Tekla, ro-zená Müllerová, byla dcerou soukenického postrihovače Rudolfa Müllera a po smrti rodičů byla vychovávána u svého strýce, hranického měšťana Františka Sumbala.⁴ Sám Vybíral později vzpomínal, že jeho rodina byla ve-lice chudá, takže brzy, kolem desátého roku, musel již sám vydělávat a při-spívat do rodinného rozpočtu.⁵ Otec, který se vyučil v Prostějově, měl sice jako krejčí vždy dost práce, byl ale prý velmi nepraktický, míval nízké ceny, aby si neodradil zákazníky, a často dával zboží na dluh. Vybíral vzpomínal

² BAUER, Michal: *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany 2003, s. 33.

³ Pokřtěn byl jménem Bohumír František, za kmotry mu šli Bohumír Torvarek a Františka, dcera Josefa Sumbala. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO-OL). Sbírka matrik Severomoravského kraje 1571–1949(50), Rodná matrika, Hranice 1886–1896, kniha 12, s. 69.

⁴ KRAMOLIŠ, Čeněk: *Dr. Bohuš Vybíral padesátníkem*. Přehled. Nezávislý deník kraje hranic-ko-lipenského a novojického, č. 2, 8. 1. 1937, s. 1. Srovnej: ZAO-OL, Sbírka matrik, Rodná matrika, Hranice 1886–1896, kniha 12, s. 69.

⁵ Vybíral se konkrétně nezmiňuje, o jaký způsob přivýdělku šlo, patrně mohl mimo školu roz-nášet noviny, dělat poslíčka, vypomáhat v hostinci nebo dělat drobné pomocné práce u sou-sedů a u příbuzných, v době gymnaziálních a vysokoškolských studií si zajistě přivydělával kondicemi.

také na matku, která se věnovala prýmkářství, šití, pro zlepšení rodinných financí někdy také posluhovala nebo prala prádlo. Jiné, i když nevelké finanční prostředky získávali rodiče z pronájmu pokoje v bytě. Z podnájemníků si Vybíral pamatoval téměř na všechny, ovšem nejvíce mu v paměti utkvěli sazeči knih, jak říkal „inteligentní lidé, z jejichž hovorů jsem se dozvěděl mnoho zajímavého [...] od nich jsem slyšel také poprvé o významu odborových organizací [...]“.⁶ Díky nim se také již v chlapeckých letech seznámil například s časopisem *Nový život* nebo i s další nabídkou publikací, jež vydával Karel Dostál-Lutinov.⁷ Doba jeho chlapectví spadala do časů vypjatých národnostních nálad a bojů česko-německých v Hranicích, kdy docházelo k opětovnému tlaku české strany na získání vlivu v místní samosprávě. Ještě i po letech si Vybíral dobře pamatoval na bouřlivé manifestace, na zákroky vojska proti Čechům, na četné schůze a shromáždění, na agitace, které měly jasný úkol, a to byl v prvé řadě vznik české obecné školy.⁸ K rozdělení tehdejší utrakvistické školy u fary na českou a německou došlo v roce 1896, a tak po absolvování české mateřské školy a prvních tří tříd německé obecné školy se on sám stal jedním z prvních žáků hranické české školy obecné. Po skončení zdejší páté třídy pak nastoupil na českou školu měšťanskou, kde studoval ve školním roce 1898–1899 v chlapecké třídě a byl zde veden jako vynikající student.⁹ Po prvním roce na měšťance nastoupil na hranické vyšší německé gymnázium, kde byla ovšem velká část (asi třetina) žactva českého původu, v ústavu také působili čeští profesori. Národní boje odehrávající se v Hranicích, láska k vlasti vstípená mu rodiči a zejména gymnaziální léta pak vytyčily Vybíralovi již ve velmi mladém věku jeho budoucí zájmovou, studijní i profesní činnost.¹⁰ Na hranickém německém gymnáziu navštěvoval celkem osm tříd v letech 1899–1907, v posledním ročníku získal dokonce roční stipendium 157 korun a 50 haléřů. Maturitu složil napoprvé v letním termínu v roce 1907, nejlepší hodnocení získal v češtině, němčině, přírodopise, fyzice, geografii a dějepise, nejhorší byl jeho výsledek v řečtině.¹¹

⁶ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

⁷ Jednalo se o *Časopis Katolické moderny*, cit.: *Nový život: Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu*. Nový Jičín: Karel Dostál Lutinov, 1896–1907.

⁸ KRAMOLIŠ, Č.: c. d., s. 1.

⁹ *Zpráva soukromé měšťanské školy chlapecké a dívčí a pokračovací školy průmyslové v Hranicích*. Hranice 1898–1899, s. 11.

¹⁰ BERKOPEC, Oton: *Dr. Bohuš Vybíral a Slovinci*. Československo-jihoslovanská revue, 6, leden–prosinec 1936, s. 148.

¹¹ Státní okresní archiv v Přerově (dále jen SOKA Přerov), *Gedenkbuch des K. K. Obergymnasiums Mähr. Weisskirchen*, fond Německé státní reálné gymnázium Hranice, pamětní kniha ústavu, i. č. 209 a třídní katalogy, i. č. 138–145, maturitní protokol, i. č. 184.

Během studia se z Bohuše Vybírala stal student s poměrně jasně vyhraněnými názory a zájmy zejména o literaturu, filologii a umění. Na středoškolská léta později vzpomínal s láskou a nostalgií, nejčastěji pak na některé své učitele nebo spolužáky. Jak již bylo uvedeno, ačkoli byl hranický ústav německý, působilo na něm vždy několik uvědomělých českých profesorů. Vzpomínal na učitele Jana Želinu, Cassiuse Malého nebo Vojtěcha Bartovského. Posledně jmenovaný zde učil pouze dva roky, a přestože tehdy připadaly na hranickém gymnáziu na češtinu ubohé dvě hodiny týdně, dokázal Vybírala i jeho spolužáky nadchnout svými přednáškami zejména o nejnovější české literatuře.¹² Studentům byla k dispozici solidní knihovna, odebírali několik předních českých politických, vědeckých a uměleckých listů, učili se soukromě francouzsky, rusky a polsky a také udržovali těsné kontakty s vysokoškoláky, se kterými o prázdninách hrávali divadlo či pořádali přednášky. Hraničtí vysokoškolští studenti založili již v roce 1893 tzv. Akademický feriální klub a jednou z jeho spolkových činností byla pomoc chudým studentům. Podporu 60 korun dostal i Bohuš Vybíral, když byl v roce 1907 přijat na vídeňskou univerzitu.¹³ Ihned po maturitě se také stal jednatelem zmíněného akademického klubu.¹⁴ Na příkladu hranického gymnázia by se dalo s trochou nadsázky hovořit o jisté volnosti a světovosti. Literární kroužek v době Vybíralova studia zaměstnával kolem 20–30 členů, kteří se účastnili školních přednášek respektive specifických řečnických cvičení v češtině. V letech 1904–1905 proběhlo na gymnáziu celkem 27 českých přednášek, z toho dvě byly od Vybírala. První se týkala mravního pokroku moderního člověka, druhý referát nesl název *Masarykův ideál humanitní*.¹⁵ V době svých gymnaziálních studií začal Vybíral také přispívat svými články do místního tisku, uveřejňoval příspěvky například v novinách *Hlasy z Pobečví*, *Prerovský obzor* nebo *Moravské rozhledy*, často zde publikoval také vlastní verše.¹⁶ V neposlední řadě pak vstoupili do jeho života na gymnáziu také tři původem slovinci profesori, kteří zásadním způsobem ovlivnili jeho budoucnost, jeho zájem o slovinskou literaturu i kladný vztah ke Slovincům obecně. Ve svých vzpomínkách zmiňoval v prvé řadě učitele matematiky a zeměpisu Ivana Plehana, nebo přiro-

¹² VYBÍRAL, Bohuš: *Vojtěch Bartovský a čeština na Hranickém gymnasiu*. *Hlasy z Pobečví*, 13, 1910, č. 14, s. 1.

¹³ HRABOVÁ, Libuše: *Hranický spolek vysokoškoláků*. In: *Kdysi a nedávno*. Texty o dějinách Hranicka 2. Hranice 2011, s. 62.

¹⁴ KRAMOLIŠ, Č.: c. d., s. 1.

¹⁵ TELTŠÍK, Rudolf: *Ruch v českém studentstvu německého gymnasia hranického*. In: *25 českého státního reál. gymnasia v Hranicích 1912–1937*. 51 let Prvního gymnasia v Hranicích 187–1922. Hranice na Moravě 1937, s. 125–126.

¹⁶ KRAMOLIŠ, Č.: c. d., s. 1.

dovědce Janese Regena, jejichž učitelské působení a patrně i zajímavé životní osudy měly na Vybírala zásadní vliv. Ke studiu slovinštiny jej přivedlo patrně i setkání se Slovincem Ljudevitem Pivkem, později významným pedagogem a politikem, který v době Vybíralových gymnaziálních let pobýval na studiích v Praze.¹⁷

4 Vídeň a Olomouc

Období let 1907–1911, kdy studoval na vídeňské univerzitě slavistiku a germanistiku, patřilo k rozhodující etapě Vybíralova zrání. Ačkoli původně uvažoval o studiu medicíny, jeho dosavadní osobní kontakty, zájem o slovanské jazyky, národní cítění, ale i drobná práce literární a činnost ve studentských spolcích nakonec nasměrovaly jeho další kariéru k filologickému studiu.¹⁸ Sám vyzdvihoval zejména působení a pomoc pokrokové orientovaných hranických profesorů, kteří měli nakonec na mladého studenta zřejmě největší vliv při výběru konkrétního oboru.¹⁹ V prostředí předválečné Vídně se všechny jeho dosavadní činnosti ještě rozvinuly a k jeho vlastenectví přibyl ohromný zápal pro slovanskou vzájemnost.

Za celé 19. století prošlo Vídní mnoho Čechů a Slovanů. Někteří přicházeli a odcházeli, jiní s ní spojili celý svůj další život. Migrační proud Čechů z Čech a Moravy směřoval v habsburské monarchii vždy zejména do Dolních a Horních Rakous a především do hlavního města Vídně. Tento proces zesiloval v sedmdesátých letech 19. století a ovlivnil i populační rozmach hlavního města. Do Vídně odcházeli za prací hlavně řemeslníci, dělníci a služky. Intelektuální, početně menší skupinu pak ve Vídni tvořili zejména studenti, vědci, úředníci nebo umělci a právě tato skupina se stala oporou zde vznikajících českých spolků. Česky mluvící obyvatelstvo se organizovalo ve vzdělávacích, kulturních a sportovních spolcích, v hospodářských uskupeních, v politických stranách i v českém tisku.²⁰ Vídní prošla řada českých politiků, umělců,

¹⁷ SKOUPÝ, Arnošt: *Dr. Bohuš Vybíral – průkopník československo-jihoslovenské vzájemnosti* (dále jen *Dr. Bohuš Vybíral*). Střední Morava, 1968, č. 2, s. 69.

¹⁸ *Jahresbericht des k.k. Real-Gymnasiums zu Mähr. Weißkirchen für das Schuljahr ... Mähr. Weißkirchen 1907–1908*, s. 41. V této ročence najdeme k budoucí volbě povolání u Vybírala poznámku „Medizin“, což bylo pro mladého muže s výborným prospěchem i v nehumanitních předmětech celkem očekávanou volbou a také jakousi „praktickou“ úvahou nad výběrem budoucí kariéry.

¹⁹ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

²⁰ VALEŠ, Vlasta: *Die Wiener Tschechen einst und jetzt: eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der Tschechischen Volksgruppe in Wien = Vídeňští Češi včera a dnes: úvod do dějin*

žurnalistů a spisovatelů, důležitou složku tvořili advokáti, lékaři, profesori i kněží.²¹ Čeští studenti zejména z Moravy chodili na vídeňskou univerzitu po celé 19. století i dlouho před tím. Ani po vzniku české univerzity v Praze se situace příliš nezměnila, zejména moravští studenti z chudších rodin, kteří se spoléhali sami na sebe, na kondice a na podporu spolků, upřednostňovali před Prahou právě vídeňskou univerzitu. Dobrým důvodem budoucích studentů byla relativní blízkost Moravy a Vídně a také skutečnost, že v hlavním městě měli často již dříve usazené příbuzné. Dalším více než dobrým důvodem ke studiu na vídeňské univerzitě byla také existence bezkonkurenční dvorní vídeňské knihovny i vybavenost jednotlivých fakult.²²

Také pro studium slavistiky byly tehdy ve Vídni opravdu znamenité podmínky. Obzvláště přitažlivá byla totiž osobnost profesora Vatroslava Jagiče, prvního a posledního slovanského polyhistora, zástupce všech oborů slovanské filologie, jenž kolem sebe shromažďoval velkou obec studentů. Mezi další Vybíralovy učitele patřili chorvatský slavista Milan Rešetar, historik a profesor slovanské filologie Josef Konstantin Jireček nebo slavista Václav Vondrák. Vybíral navštěvoval také přednášky z dějin umění u Maxe Dvořáka a Josefa Strzygowského, filozofii u Franze Jodla nebo Wilhelma Jeruzalema, germanistiku pak absolvoval například u Josepha Seemüllera, Rudolfa Wolkana nebo Maxe Hermanna Jellinka.²³ Vedle toho studoval polštinu, ruštinu, jihoslovanské jazyky a zejména slovinštinu. V roce 1911 získal Vybíral doktorát z filozofie v oboru slovanské filologie a to na základě své dizertační práce *Jaroslav Vrchlický als Kritiker und Literaturhistoriker*. Kladný posudek jeho práce podepsali profesori Vondrák a Rešetar.²⁴ Doktorem filozofie byl promován 30. června 1911, v roce 1912 složil i státní profesorské zkoušky z češtiny a němčiny.²⁵ Blahopřání k promoci otiskl tehdy i Vybíralův „domovský“ list, *Hlasy z Pobečví*.²⁶

Mezi nejbližší Vybíralovy přátele v době jeho vídeňských studií patřil český historik slovanských literatur a jeden z nejznámějších soudobých slavistů ve Vídni dr. Josef Karásek. Ten byl pro Vybírala zkušeným rádcem a dobrým přítelem, který jej seznámil s řadou vzdělanců různých profesí

a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni. Praha 2004, s. 98.

²¹ DOLEŽAL, Jaromír K.: *Dr. J. Karásek. K desátému výročí jeho úmrtí*. Ve Vídni 1926, s. 7–11.

²² SUCZEK, Jindřich: *České studentstvo ve Vídni*. Studentská revue, 3, 1910, s. 132–133.

²³ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

²⁴ Archiv der Universität Wien (UAW), PH RA 3160, Beurteilung der Dissertation, 1 fol.

²⁵ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

²⁶ *Hlasy z Pobečví*, 14, č. 27, 1. 7. 1911, s. 7–8.

i různých slovanských národností, mimo jiné s řadou Slovinců.²⁷ Za svého pobytu ve Vídni se Vybíral účastnil jako snaživý organizátor a publicista studentského života i českého menšinového hnutí.²⁸ V letech 1907–1908 působil ve funkci jednatele a v letech 1908–1912 ve funkci předsedy Akademického spolku.²⁹ Pro Vybírala představoval tento spolek nejdůležitější středisko českého života ve Vídni. Ve své funkci se snažil o zlepšení sociálního postavení studentstva i o jeho politické vzdělávání, pořádal politické semináře, ve kterých také přednášeli čeští poslanci vídeňského parlamentu. Sám se ve svých přednáškách, ve kterých se zabýval zejména literárními tématy, snažil o povznesení české menšiny a českého života ve Vídni. Tato práce jej postupně přivedla do dalších spolků, stal se kupříkladu místopředsedou Komitétu slovanských pokrokových spolků akademických. Komitét, který byl uznán i akademickým senátem univerzity za zástupce organizovaného slovanského studentstva, pořádal nejrůznější osvětové akce, kterých se účastnili například poslanci vídeňského parlamentu T. G. Masaryk, Václav Klofáč, Josef Dürich, František Drtina aj.³⁰ Spolková činnost a osvěta provázely Vybírala po celý život. Od roku 1909 byl také jednatelem a tajemníkem Osvětového svazu dolnorakouského, působil také v divadelním spolku Pokrok a v mnohých jiných organizacích.³¹

Prioritou pro něj ovšem zůstával Akademický spolek, který v letech 1907–1908 zorganizoval několik veřejných akcí proti utlačování nemadarských a neněmeckých národností. Jako student se všeobecně pokrokovými názory rozvíjel v rámci spolku přednáškový odbor, veřejnou čítárnu, za jeho působení se podařilo založit dokonce symfonický orchestr. V roce 1908 se jako spoluredaktor podílel na vydání jubilejního *Almanachu Akademického spolku*. Již tehdy Vybíral spojoval činnost politickou, osvětovou i kulturní, spojoval zájmy vědecké a literárně-umělecké se širokou praktickou činností ve veřejném dění, což jej provázelo v podstatě celý jeho život. Jako student se snažil o spolupráci s jinými českými studentskými spolky jak ve Vídni, tak

²⁷ SKOUPÝ, A.: *Dr. Bohuš Vybíral*, s. 70.

²⁸ Na valné hromadě Akademického spolku 11. března 1908 je Vybíral zvolen předsedou již po několika měsících členství ve spolku. Viz: Vídeňský deník, Vídeň, Vídeňská matice, 15. 3. 1908.

²⁹ Akademický spolek byl založen již roku 1868 a jeho hlavním účelem bylo sbližovat slovanské studenty ve Vídni, podporovat jejich vědecké snahy a zároveň pořádat přátelské poznávací večery. Viz URBAN, Josef: *Čechové v Dolních Rakousích zvláště ve Vídni a za hranicemi: Soustavná zpráva a adresy všech slovanských spolků dolnorakouských a českoslovanských spolků zahraničních*. Vídeň 1892, s. 31.

³⁰ KRAMOLIŠ, Č.: c. d., s. 1.

³¹ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

v Praze, ale i s ostatními slovanskými studentskými spolky. Hledání spolupráce bylo pro něj svým způsobem i hledáním východiska z nedostatečné členské základny Akademického spolku.³²

Vedle veřejné činnosti a plnění školních povinností zůstávala pak především literatura středobodem Vybíralova zájmu. První semestry vídeňských studií byly ještě ve znamení jeho básnických pokusů, ovšem v průběhu dalších let se zaměřil především na literární kritiku a překladatelství. Ve Vídni navázal Vybíral také ihned styk s oběma tehdejšími českými deníky, Vídeňským deníkem a Dělnickými listy, do nichž po celou dobu studií i později přispíval vlastními i přeloženými beletristickými příspěvky, nejrozličnějšími statěmi, kulturními a politickými zprávami.³³ Nadále také přispíval do moravských novin, ve kterých uveřejňoval především články zaměřené na literaturu. Příležitostně publikoval i drobné překlady z německy psané literatury a ve větší míře začal překládat slovinské autory.³⁴ Jeho blízké vztahy ke Slovincům se utvrzovaly pevným přátelstvím například s germanistou Josipem Napotnikem, slavistou Ljudevitem Pivkem či s klasickým filologem Antonem Dolarem. Jako zcela zásadní se pak ukázal jeho cit pro výběr kvalitní nejnovější slovinské literatury, kterou chtěl představit a přiblížit českému čtenáři. Prvním knižním překladem v edici Světová knihovna byla povídka *Kurent* od Ivana Cankara, jednoho z nejvýznamnějších představitelů slovinské moderny. Vybíralův kulturní rozhled i dosavadní publicistické úspěchy jej konečně v roce 1912 přivedly až do redakce Kulturní hlídky Vídeňského deníku.³⁵ V této době netoužil po profesorské, univerzitní dráze, naopak se rozhodl pro knihovnickou službu, nejlépe v některé velké univerzitní či studijní knihovně. Zvolil si tedy službu státní a patrně doufal, že by se onou knihovnou mohla stát dvorská knihovna ve Vídni. Hlavní město, kde si vybudoval řadu osobních i profesních kontaktů a které mu přirostlo k srdci, totiž opustit nechtěl. Ke knihovnictví byl ovšem přitahován již od dob studií, odborně jej zaujaly zejména přednášky literárního kritika a knihovníka profesora Roberta Franze Arnolda nebo historika a blízkého přítele Ernsta Denise Konstantina Jirečka.³⁶ Sehnat ovšem knihovnické místo v hlavním městě bylo nad jeho síly i přes všechny doposud navázané kontakty. Teprve po zásahu českého poslaneckého klubu ve vídeňském parlamentu, zejména pak

³² SKOUPÝ, Arnošt: *K studentským létům Dr. Bohuše Vybírala ve Vídni*. Olomouc 1968, s. 59.

³³ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

³⁴ Pro německé překlady užíval pseudonym Mirko Wolfram.

³⁵ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

³⁶ VÁCLAVEK, Bedřich: *Dr. Bohuš Vybíral – knihovník*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, s. 295.

na přímmluvu T. G. Masaryka a Z. V. Tobolky, kteří vytýkali ministerstvu kultu a vyučování, že v jediné státní vědecké knihovně na Moravě, v olomoucké Studijní knihovně, chybí český úředník, získal Vybíral právě zde své knihovnické místo. Tehdejší referent ministerstva kultu a vyučování František Mlčoch vyprovázel Vybírala na nové působiště se slovy: „A to si pamatujte: neposíláme Vás do Olomouce jenom jako knihovníka a vědeckého pracovníka, nýbrž výslovně také proto, že jsme měli pět let příležitost sledovat Vaši práci pro naši menšinu [...]“³⁷

Již od začátku roku 1913 si Vybíral vyměňoval dopisy s tehdejším ředitelem C. k. Studijní knihovny v Olomouci, historikem Willibaldem Müllerem a 1. září skutečně nastoupil jako prozatím bezplatný praktikant v olomoucké knihovně, jako zdejší čtvrtý a jediný český úředník. Přes počáteční chladné přijetí se vztahy na jeho novém pracovišti brzy ustálily a s kolegy i s ředitelem vycházel více než dobře, s knihovníkem Wenzelem Wagnerem se často stýkal i mimo knihovnu.³⁸ Jako nový praktikant převzal veškerý vnitřní a vnější výpůjční provoz, dostal na starosti českou agendu knihovny a nejvíce se ke všeobecné spokojenosti uplatnil u českých návštěvníků.³⁹ Také finanční situace se o něco zlepšila. Po několika měsících již získal nevelký pravidelný plat⁴⁰ a jako bývalý vídeňský novinář ihned navázal styky s místními olomouckými a moravskými novinami (Našinec, Přerovský obzor, Selské listy) a svými příspěvky si pravidelně vylepšoval svůj finanční stav. Nadále přispíval do Besed Vídeňského deníku i Dělnických listů ve Vídni. Pokračoval v literární, vědecké a zejména překladatelské činnosti. Pravidelně začal přispívat do Jagičova Archivu,⁴¹ což byla odborná slavistická revue, kde mu otiskli první literárně-historickou práci, tedy podrobné recenze německých překladů klasické české literatury.⁴² V roce 1914 vyšel jeho další překlad Ivana Can-

³⁷ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2.

³⁸ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 11, inv. č. 10 (kalendář – denní záznamy 1914).

³⁹ KUBÍČKOVÁ, Petra: *Nové století v C. k. Studijní knihovně (1900–1918)*. In: KORHOŇ, Miloš – VINTROVÁ, Tereza (ed.): *Chrám věd a múz: dějiny Vědecké knihovny v Olomouci*. Olomouc 2016, s. 181.

⁴⁰ Od února 1915 mu byl plat zvýšen na 1 200 korun ročně. Viz Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2 (Standesausweis).

⁴¹ Archiv für slavische Philologie byl nejstarší slavistický filologický časopis vydávaný v Berlíně a založený v roce 1875 Vatroslavem Jagičem, který jej redigoval až do roku 1920.

⁴² Pod názvem *Hölders Schulausgaben tschechischer Schriftsteller* otiskl v Jagičově Archivu posudky překladů *Babičky* Boženy Němcové od Norberta Feina, *Kytici* K. J. Erbeny v překladu Franze Taussiga nebo *České novely I., II.* v překladu Oskara Donatha. Viz SKALIČKA, Jiří: *Olomoucký literární historik Bohuš Vybíral*. Studia Balcanica Bohemoslovaca, sv. 3, (Brno) 1987, s. 294.

kara pod názvem *Sv. přijímání a jiné příběhy*.⁴³ V letech 1913–1918 publikoval v novinách a časopisech několik desítek překladů slovinských autorů. Brzy poté, co se podrobněji seznámil s fondem svého působiště v Olomouci, se z oboru historického věnoval českým husovským rukopisům uloženým v olomoucké studijní knihovně. Dodnes cenná studie vyšla v roce 1917 pod názvem *České husovské rukopisy c. k. studijní knihovny v Olomouci*. Ihned po příchodu do olomoucké knihovny se také stal blízkým spolupracovníkem Zdeňka Tobolky při jeho *České bibliografii*. Pomalu se začal aktivně účastnit olomouckého spolkového a společenského života, uplatnil se zejména jako redaktor v Časopise Vlasteneckého spolku muzejního nebo v Jednotě divadelních ochotníků.⁴⁴ Sprátelil se s Mořicem Remešem, Rostislavem Bartochou, Karlem Sojkou nebo Floriánem Zapletalem.⁴⁵ Po třech letech působení v olomoucké knihovně požádal o místo knihovního asistenta, kterým byl jmenován 20. ledna 1917 s platem 2 200 korun ročně.⁴⁶

Vybíralovo působení ve státní knihovnické službě v Olomouci a zejména slibně nastartovanou kariéru literárního historika ovšem přerušila světová válka. Poprvé narukoval v roce 1915, ale byl za necelé tři měsíce superarbitrován, po druhé narukoval v srpnu roku 1916 a jako domobranec absolvoval důstojnickou školu v Opavě, kam odjel v lednu 1917. Do pole byl pak poslán začátkem května, a to na ruskou frontu,⁴⁷ kde zůstal do jara 1918, tedy do uzavření míru, poté byl převelen na italskou frontu u Piavy. V posledním týdnu měsíce září 1918, v době své dovolené, se v Olomouci oženil s dlouholetou přítelkyní, učitelkou Marií Obručnickovou.⁴⁸ V říjnu byl již zpět na italské frontě, odkud se po jejím zhroutilí vydal, jak sám vzpomínal, „na vlastní pěst“ na cestu domů. O státním převratu se měl dozvědět 1. listopadu 1918 v Lublani a již za tři dny se hlásil do služeb nového státu u vojenského re-

⁴³ CANKAR, Ivan: *Svaté přijímání a jiné příběhy*. Praha [1914].

⁴⁴ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2

⁴⁵ Mauric Remeš (1867–1959), významný olomoucký lékař, vědec, geolog a paleontolog. Rostislav Bartocha (1896–1978), profesor latiny a francouzštiny na Slovanském gymnáziu v Olomouci. Karel Sojka, ředitel olomoucké arcibiskupské knihtiskárny. Florián Zapletal (1884–1969), žák T. G. Masaryka, novinář olomouckého Pozoru, historik, archivář, aktivní člen mnoha vědeckých společností.

⁴⁶ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2 (Standesausweis).

⁴⁷ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 11, inv. č. 10 (kalendáře – denní záznamy 1917).

⁴⁸ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 11, inv. č. 10 (kalendáře – denní záznamy 1914–1918).

ferenta Národního výboru v Olomouci.⁴⁹ Dosavadnímu správci knihovny Theodoru Stratilovi se pak přihlásil hned 5. listopadu a na doporučení Národního výboru od něj převzal prozatímní správu Studijní knihovny. Velká válka i vznik samostatného Československa zasáhly do Vybíralova života stejně jako do životů mnoha dalších. Jeho původní profesní záměr, čili dráha vědeckého pracovníka, se tak i díky obecně politickým důsledkům změnil. Vedle knihovny převzal v roce 1918 také vedení Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního a ve funkci ředitele Studijní knihovny se natrvalo připoutal k Olomouci, která se pro něj stala životním osudem. Pracoval zde, jak bylo ostatně jeho zvykem, na několika liniích, nebo chcete-li, v několika rovinách; jako knihovník a bibliograf, jako literární historik a kritik, jako první dramaturg stálého Českého divadla v Olomouci, působil jako divadelní a výtvarný historik, publicista, redaktor, funkcionář řady osvětových spolků, pracoval jako slavista a propagátor československo-jihoslovenské vzájemnosti.

Již v období vídeňských studií si Vybíral osvojil konstantní metody práce, způsob vnímání politické scény a zejména vnímání kultury a kulturní práce jako určitého nástroje, jak ovlivňovat veřejné mínění i veřejné záležitosti. Před ostrými až revolučními gesty dával přednost klidnému vyjednávání, inklinoval k drobné neúnavné práci a k trpělivému vytváření konsenzu, snažil se o vytváření pevných společenských vztahů napříč česko-německým prostředím. Podobný styl práce pak uplatňoval i v dalších letech při řízení olomoucké Studijní knihovny.

5 Novým správcem knihovny (1918–1938) – kariérní vzestup či olomoucké vyhnanství?

Začátkem listopadu 1918 se do Olomouce, do místa svého předchozího civilního působení, vrátila z italské fronty postava, která zde měla v rámci nově vzniklé Československé republiky výrazně ovlivňovat kulturně-umělecké dění v prostoru celé střední Moravy, postava, která se nemalou měrou podílela na vzdělávání českého živlu a jeho růstu v kdysi německé Olomouci i na budování vztahů mezi Československem a Jihoslovany. Ve Vybíralově podání šlo o neustálou snahu o masarykovskou drobnou práci pro nově ustavený národ. Tehdy, coby navrátilce z italské fronty, ještě netušil, že se mu stane Olomouc poněkud nedobrovolným útočištěm, nikoli přestupní stanicí

⁴⁹ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 2. Celkem sloužil v armádě dva roky a téměř devět měsíců, nejprve v 54. pěším pluku, od 21. června 1915 do 7. září 1915, podruhé u 13. střeleckého pluku od 28. srpna 1916 oficiálně do 13. května 1919.

na jeho vysněné cestě budovat republiku z pražského či brněnského centra, a že jeho ambice nebudou nikdy ani přes jeho soustavné snahy i sliby státního aparátu naplněny.

První roky v Olomouci však zatím nikterak nenaznačovaly, že by zde byl pozdější vrchní rada Vybíral nespokojen, či že by se mu od nově nastolených československých úřadů nedostalo uznání. Spíše naopak. Jeho soukromá i profesní kariéra se začala velice slibně rozvíjet a vzdělaný a pilný Vybíral, pocházející z velice chudých poměrů, hodlal nově nabízené příležitosti i nabyté kontakty plně využít ke společenskému vzestupu.

Byť byl Vybíral až do konce války loajální rakousko-uherskému mocnářství, tak se v Olomouci dal okamžitě jako muž vždy striktně hájící české národní zájmy „do služeb našeho státu u vojenského referenta Národního výboru v Olomouci“. Nově vznikajícímu aparátu v českých rukách chtěl být logicky nápomocen na místě, které již dobře znal, takže u Národního výboru 5. listopadu žádal, aby byl přidělen Studijní knihovně, kterou Národní výbor převzal již předchozího dne, přičemž očekával její brzké opětovné otevření, neboť byla chápána jako důležitá kulturně-vzdělávací instituce nejen pro samotnou Olomouc.⁵⁰ To si ostatně uvědomoval i předseda olomouckého Národního výboru Richard Fischer, s nímž Vybíral opakovaně jednal. Oba se ostatně znali již z dřívějších let a z Vybíralových deníkových záznamů lze vysledovat, že Fischer s Vybíralovou novou rolí patrně počítal již předem a čekal jen na jeho návrat z bojiště. Osobně se setkali 7. a znovu 13. listopadu, kdy společně jednali o stavu knihovny, do níž byl Vybíral delegován i ze strany staničního velitelství, což zařídil tajemník Národní jednoty Adolf Kubis, který rovněž působil ve vojenském odboru Národního výboru v Olomouci a měl tak na starost i provádění demobilizace:⁵¹ „Kubis mi připsal na žádost, ať mě pošle staniční velitelství do knihovny,“ což se odpoledne 8. listopadu stalo, když byl jmenován správcem knihovny.⁵²

Ve Studijní knihovně tedy na krátko panoval kuriózní stav, kdy měla bibliotéka vedle oficiálně jmenovaného správce Strastila i nově utvořeného správce „revolučního“. Případný zmatek však do jisté míry i bez úřadů vyřešily velmi korektní vztahy obou mužů, kteří již ze své povahy nepatřili k radikálům či vyhroceným nacionalistům. Naopak si lidsky i profesně dobře

⁵⁰ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník). ZAO-OL, fond VKOL, kart. 105 (1918/1919), inv. č. 137, 138.

⁵¹ MRÁZ, Jakub: *Politická a spolková činnost Adolfa Kubise*. Olomouc 2015, s. 106 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

⁵² Kromě toho chtěl ovšem Vybíral zůstat oficiálně i ve stavu svého 13. střeleckého pluku. Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

rozuměli, z knihovny se znali již z doby před rokem 1918.⁵³ Oběma, ale zejména Vybíralovi, v nově nastolených poměrech vyvstal důležitý úkol, a sice uhájit holou existenci instituce, jejíž bohaté fondy měly být využity k podpoře nově konstituovaného vysokého učení v Brně. Vybíral, tehdy zatím ještě z pozice Strastilova zástupce, i když samotný Strastil byl novými utvářejícími se československými úřady brán za Němce, a proto pozvolně odsouván takřkajíc na druhou kolej, se tak ocitl v nezávidění hodné situaci. Sám vždy totiž vznik „druhé české univerzity“ v Brně podporoval a snil o své profesní kariéře na ní.⁵⁴ Nyní však musel hájit olomoucké zájmy. První zvěsti, že „naše knihovna postěhuje pryš se do Brna“, k němu dorazily 21. listopadu, přičemž 1. prosince 1918 si ho ve věci nejisté budoucnosti knihovny povolal na radnici Richard Fischer a Vybíral si k tomu poznačil: „O Studijní knihovně; už pryš chtějí o ni žádat: město, Národní výbor a několik spolků; mám sepsati důvody proti přeložení knihovny do Brna.“ Zájemců tedy bylo povícero. Vážným konkurentem ovšem zůstal jen jeden. Nastalo horečné vyjednávání. Důvody proti přeložení knihovny do Brna měl sepsané 6. prosince, kdy ho zároveň Fischer informoval: „V Brně je všecko proti tomu, aby Studijní knihovna zůstala v Olomouci.“ Na rozdíl od Strastila byl Vybíral připraven ke kompromisu. Navíc ho 14. prosince oslovil Antonín Cyril Stojan s tím, že teologická fakulta „žádá všecku bohovědnou literaturu z naší knihovny“. Stojan se rovněž zajímal i o jeho soupis důvodů proti přeložení.⁵⁵

Přesun knihovny do Brna, o němž se ostatně opakovaně uvažovalo od konce 18. století, vyvolával nejen na lokální úrovni neobvyklou pozornost: „Na všech stranách, a hlavně v kruzích, které se o tuto knihovnu snad nikdy nestaraly, debatovalo se a debatuje se živě o jejím osudu a širší veřejnost bývá co chvíle překvapována nejdobrodružnějšími zprávami, které vyvolávají úplně zbytečný zmatek.“⁵⁶ Nutno dodat, že za přemístěním knihovny do Brna vždy stály dostatečně logické argumenty, poněvadž tato instituce trpěla zejména po postupné degradaci univerzitního učení v Olomouci, završené

⁵³ V Košicích narozený Theodor Strastil von Strassenheim (1872–1930) přišel do olomoucké knihovny v roli správce z příkazu ministerstva z korutanského Celovce (Klagenfurt am Wörthersee) v roce 1916. KUBÍČKOVÁ, P.: c. d., s. 183.

⁵⁴ Například 1. září 1912 se v Hranicích uskutečnila „manifestační schůze pro zřízení české university v Brně“, kde jako hlavní řečník vystoupil Karel Engliš (pozdější několikanásobný ministr financí a mj. rovněž první rektor Masarykovy univerzity, Vybíral s ním udržoval nadstandardní osobní vztahy). O události informovaly i ve Vídni vydávané české noviny Vídeňský deník, které ve vydání ze 4. září informovaly, že: „Na návrh dra Vybírala schválilo shromáždění jednomyslně resoluci, v níž se žádá brzké zřízení české university v Brně.“

⁵⁵ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

⁵⁶ VYBÍRAL, Bohuš: *Olomoucká studijní knihovna*. Hlasy republiky, 37, č. 56, 12. 9. 1919, s. 1–2.

rokem 1860, stagnací, jíž vznik ČSR rozhodně neprospěl, neboť očekávaná obroda a zamýšlený rozvoj se nekonal. Přednost před tradicí dostalo nové brněnské univerzitní centrum, přičemž Studijní knihovna v Olomouci se stala pro ministerstvo školství a národní osvěty (dále jen MŠANO) problematickou nadstavbou v nově konstituovaném systému vzdělávání.⁵⁷ A nic na tom i přes veškeré snahy, kontakty a vloženou energii nezměnil ani Vybíral, který se stal pro ministerstvo téměř nepostradatelnou spolehlivou personou, kterou zde okolnosti nedobrovolně „uvěznily“. Ale to poněkud předbíháme.

Každopádně ohledně zachování Studijní knihovny v Olomouci se vedle řady jiných mohl opřít nejen o Fischera, který mu 15. ledna 1919 tlumočil ujištění tehdejšího ministra bez portfeje Mořice Hrubana, že své olomoucké po vzedmuté vlně nesouhlasu s přesídlením nenechá na holičkách,⁵⁸ ale i o podporu Adolfa Kubise, který měl v olomoucké správní komisi na starosti agendu školství i knihoven.⁵⁹

Tlaky na přemístění ovšem neustávaly. Například 27. února 1919 byl předložen Revolučnímu národnímu shromáždění v Praze široce odůvodněný návrh požadující přestěhování knihovny z Olomouce do Brna.⁶⁰ Vybíral navíc musel čelit kvůli svému ne zcela zamítavému stanovisku i řečem, „že prý jsem pro přestěhování, protože se chci habilitovat!“ Pravdou je, že jeho postoj byl vedle jistých sympatií ovlivněn i zprávami, které naznačovaly, že stěhování je jen otázkou míry a času. Vždyť na schůzce knihovníků, archivářů aj. svolané do Brna 1. února 1919 Kamilem Kroftou, působícím tehdy u MŠANO, kde měl v gesci i organizaci vysokoškolského oddělení, se o celé záležitosti mluvilo jako o hotové věci s tím, že: „[...] budu mimořádně povýšen a zůstanu [...] v Olomouci až do definitivního zrušení stud. knihovny. Zemská knihovna se postátí a bude prvním základem univ. knihovny; druhou složkou bude naše stud. knihovna.“ I proto se v půli dubna netajil svým

⁵⁷ Blíže KORHOŇ, M. – VINTROVÁ, T. (ed.): *c. d.*,

⁵⁸ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

⁵⁹ Kubis byl rozhodně proti stěhování Studijní knihovny, neboť podobně jako Fischer v ní v nových poměrech viděl důležitý nástroj posilující a podněcující vzrůst českého živlu v Olomouci i celém širokém regionu. I proto se toto téma dostalo na přetřes hned během třetího zasedání olomoucké správní komise dne 2. prosince 1918. MRÁZ, J.: *c. d.*, s. 123; *Protokoly o schůzích správní komise hlavního města Olomouce*. [Olomouc] 1921, s. 24–25.

⁶⁰ Celý návrh dostupný on-line prostřednictvím Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny – Národní shromáždění československé 1918–1920, tisk 578. *Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919*. In: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0578_00.htm [cit. 8. 11. 2018].

kompromisním návrhem, aby v Olomouci zůstaly všechny dublety a část theologik.⁶¹

Celou překerní záležitostí i protichůdné tlaky mělo vyjasnit jednání svolané do Olomouce na 24. června 1919 ze strany MŠANO, na němž její pověřenec Kamil Krofta debatoval se zástupci města, olomouckých českých středních škol, teologické fakulty, Národní jednoty a Studijní knihovny zastoupené Vybíralem, který s Kroftou vedle oficialit strávil určitý čas i na procházce a v Národním domě, načež ho doprovodil na nádraží. Studijní knihovna i olomoucké kruhy mohly být vesměs spokojené, neboť kompromisní závěr zněl, že bibliotéka zůstane v Olomouci, přičemž Brno měla být odevzdána jen sbírka rukopisů a prvotisků (avšak s vyloučením těch s lokálním vztahem k Olomouci). Tedy „[...] díla [...], kterých si Brno nemůže vůbec opatřit, nebo s nákladem nepoměrným a kterých nutně třeba ke studiu vědeckému.“ Vláda se naopak zavázala poskytnout Studijní knihovně mimořádnou a štědrnou subvenci určenou k nákupu novější literatury.⁶² Dohoda však nebyla nikdy realizována, i když ještě počátkem října k tomu vše směřovalo. Tehdy v knihovně po několik dní pilně chystali přesun Vybíral s pozdějším ředitelem Zemské a univerzitní knihovny v Brně Jaroslavem Sutnarem, s nímž v přátelském duchu prodiskutoval nejen personální otázky v knihovně, ale i kulturně-politické záležitosti a situaci ve Vídni. Do deníku si pak poznamenal: „Rozhovor o hlavních směrnících reorganizace Stud. knih. (odevzdáme: rukopisy, inkunábule, nejn nutnější bibliografické pomůcky a encyklopedie, moravika; z rukopisů i z inkunabulí zůstane část v Olomouci, z ostatního všecko, co si bude moci Brno samo zakoupiti a co se netýká tak Moravy jako speciálně Olomouce) [...] nabídl mi, že mě navrhne do knihov. sboru při ministerstvu.“⁶³

Mezitím se Vybíral pokoušel vyjasnit i své další profesní směřování. A i zde byl rozpolcen. Má zůstat v Olomouci, kterou považoval za periferii,⁶⁴ ale kde se s ním do budoucna počítalo, nebo se pokusit dostat do Brna či Prahy?

⁶¹ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

⁶² Zevrubněji DOUCHA, František: *Z dějin Studijní knihovny v Olomouci*. In: Pro moderní župní knihovnu v Olomouci. Návrh na rozřešení otázky „Studijní knihovny“ v Olomouci. Olomouc 1923, s. 3–13.

⁶³ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 2 (deník).

⁶⁴ Příznačné bylo v tomto postesknutí jeho přítele, vystudovaného lékaře Maurice Remeše, které Vybíral zachytil 12. března 1919 a které vesměs trefně charakterizovalo atmosféru v Olomouci: „[Remeš] nařiká na nový centralismus a lituje, že kde kdo chce z Olom. pryč.“ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

V rámci těchto úvah mu budiž ke cti, že na rozdíl od některých kolegů⁶⁵ se vždy snažil jednat slušně a bez ostrých loktů, což se mu ovšem v konečném důsledku nejednou vymstilo při kariérním postupu. Jeho přístup lze dobře dokumentovat na vztahu se svým nadřízeným ve Studijní knihovně Strastilem, který se pro svůj „německý“ původ stal pro nové československé úřady nepohodlným, a hledaly se důvody, jak se ho elegantně zbavit. Dne 1. února 1919 se Vybíral společně s jinými knihovníky a archiváři účastnil důležité schůze svolané do Brna za MŠANO Kamilem Kroftou, kde se mimo jiné probírala i situace ve Studijní knihovně: „Strastila chtěli prostě propustit a mě jmenovat správcem; prý neovládá češtiny, úřaduje dosud německy.“ Vybíral se ho promptně zastal s tím, „že zodpověděl německy jenom ona akta, která mu poslalo německy místodržitelství, že je naprosto politicky neškodný, svědomitý, vysoce vzdělaný a neobyčejně úslužný úředník“. A vskutku jeho propuštění zabránil. Strastil, s nímž se Vybíral běžně stýkal i mimo zaměstnání, přesto své možnosti uplatnění pragmaticky vyhodnotil a chystal se vrátit do Rakouska. Od MŠANO si pouze přál jistou dávku benevolence, neboť hodlal přesun uskutečnit „až bude tepleji a jistější poměry“ v Rakousku, kde od roku 1924 působil jako ředitel knihovny Vysoké školy technické ve Vídni. Vybíralovi však byl za jeho zastání vděčný.⁶⁶

Mezitím se Vybíral dočkal první jistoty, když mu 30. května 1919 oznámilo Moravské místodržitelství, že byl jmenován knihovníkem II. třídy s ročním platem 2 800 Kč.⁶⁷ O tři měsíce později (27. srpna) se dověděl i o oficiálním jmenování „zatímním správcem“, když mu byl konečně oznámen výnos MŠANO vydaný již 22. července (akt se zdržel v Brně, kde ležel „pro spoustu práce“ až do doby, než sem Vybíral osobně zajel intervenovat), které „hledíc k změně poměrů“ poslalo dosavadního správce Strastila na dovolenou na dobu neurčitou s tím, že má knihovnu odevzdat do rukou Vybírala, což Strastil provedl 2. září 1919. I tak se Vybíral pokoušel sehnat byt

⁶⁵ Například o přerovském rodákovi Leopoldu Calábkoví (1892–1944), budoucímu kolegovi, který měl však mnohem vyšší ambice než pracovat pod Vybíralem a který se rovněž účastnil brněnské schůzky, si do svého deníku napsal: „Stal se z něho bezohledný šplhavec, jemuž jsou všechny prostředky svaty: známosti s prof. (Krofta), politika (Dr. Stránský), aprovizace (prof. Drtina).“

⁶⁶ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník). Wiener Zeitung, 227, č. 283, 10. 12. 1930.

⁶⁷ K tomu dostával rovněž roční přídavek 840 Kč a drahotní roční přídavek 2 520 Kč. MŠANO mu navíc 17. července 1919 přidělilo dotaci 2 000 Kč „na pokračování v odborných studiích o písemnictví jihoslovanském“. Tato vstřícnost patrně pramenila i z přímlyvy, kterou mu slíbil přes Kroftu zařídit Karel Engliš. ZAO-OL, fond VKOL, kart. 105 (1918/1919), inv. č. 664; Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 1 (deník).

v Brně.⁶⁸ Tím spíše, že během léta marně žádal o přidělení bytu v Olomouci, kde mu na radnici tajemník Kyas nic nemohl slíbit, neboť měl na stole žádosti od dalších 600 rodin. Jeho úpěnlivá snaha dostat se z Olomouce, i přes své jmenování správcem, však neochladla. Ba naopak. Neustálé vyčkávaní a sliby se jal vyřešit osobní návštěvou pražských ministerstev, takže 17. října intervenoval za pomoci Evžena Šterna⁶⁹ na ministerstvu sociální péče, kde ho Štern představil nejprve odborovému radovi Dr. Pickovi a posléze i ministru Wintrovi, který mu učinil nabídku: „[...] upozorňovali ho na mne již několikrát, hlavně Štern; svěřil by mi knihovnu a tajemnictví Sociálního ústavu, o jehož vybudování by mi připadla hlavní starost.“ Vybíral o možnosti zakotvení v Praze vážně uvažoval, poněvadž angažmá v Brně se jevilo jako značně nejisté. Ostatně jeho žena zde měla rodinné zázemí a on spoustu známých. A vedle toho „v Praze se žije laciněji než v Olomouci, v min[isterstvech] se dosti fasuje (i kuřivo!)“. Pro vášnivého kuřáka, kterým Vybíral byl, jistě ne zcela bezvýznamný benefit. Následně mířily jeho kroky na MŠANO mimo jiné ke Křoftovi, kterému nejprve podal výklad situace ve Studijní knihovně, načež mu předestřel svůj záměr bibliotéku opustit: „[...] bylo mu velice líto, že chci z Olomouce odejít, poněvadž prý se tím nikdy a nikomu netajil, že jsem jediný knih. přednosta, na něhož lze ve všem spoléhat; pro případ, že bych zůstal, slíbil mi urychlené jmenování def. správcem [...] později bych se dostal do Brna. Kdyby byl tušil, že chci do Prahy, byl by mě navrhl za knihovníka ministerstvu vyučování, kteréžto místo je již slíbeno Hroznému.“ Vedle výše uvedeného „ředitelského“ definitiva mu Křofta sliboval jednak finanční polepšení a jednak personální posílení, na něž sice Studijní knihovna neměla tabulkově nárok, leč tato situace se řešila od roku 1918 po dlouhá desetiletí až do obnovení statusu univerzitní knihovny, elegantním provizoriem, kdy dotyčná osoba byla oficiálně jmenována do Brna, avšak reálně byla pracovní přídělena do Olomouce. Obdobně Vybíralovi rozmlouval odchod z Olomouce i Zdeněk Václav Tobolka, jehož navštívil tentýž den v knihovně Národního shromáždění a který na něho apeloval, ať zůstane „už proto, že nás čeká velká práce s knihovnami šlechtickými, klášterními atd.; ale ať si vymohu aspoň VIII. [tj. osmou hodnostní třídu]“.⁷⁰

⁶⁸ GLONEK, Jiří: *Nejistá budoucnost knihovny (1918–1945)*. In: KORHOŇ, M. – VINTROVÁ, T. (ed.): c. d., s. 188.

⁶⁹ Štern byl v letech 1918–1926 přednostou odboru pro dělnické zákonodárství na ministerstvu sociální péče, přičemž se výrazně podílel na vybudování soustavy sociálního pojištění v ČSR. K jeho zajímavé osobě blíže např. VEČERNÍK, Jiří: *Štern Evžen*. In: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Štern_Evžen [cit. 15. 11. 2018].

⁷⁰ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 2 (deník).

Tobolkovi se sice Krofta jevil na ministerstvu jako člověk „hodně nerozhodný“, který „má všude samá provisoría“, leč v případě Olomouce se mu podařilo své sliby splnit. MŠANO se tedy povedlo zdánlivě nemožné, a sice zajistit důležité vedoucí místo v olomoucké Studijní knihovně spolehlivým Vybíralem, který byl 18. prosince 1919 jmenován „knihovníkem I. třídy a definitivním správcem knihovny“ i osmou hodnostní třídou. A navíc se téhož dne dočkal od ministerstva i výnosu, jímž mu byla tzv. remunerací (tedy finanční odměnou k platu) přiznána částka 1 500 korun „za zvýšenou činnost při správě“ knihovny. A navíc byla vánočním výnosem schválena jeho volba za člena knihovního sboru při MŠANO, kam ho slíbil doporučit Jaroslav Sutnar.⁷¹ Vybíralovo rozpoložení před výše uvedenou ministerskou ofenzivou vystihuje drobná Vybíralova deníková glosa ze 7. listopadu 1919 na zprávy kolegy Calábka, který mu sděloval, jak se jejich známí všude v Praze a jinde v republice dostávají na dobře placená místa: „A my sedíme [...]“⁷²

„Víš, jezdit do Prahy nebo do Brna, nikdy nedělá dobře; člověk pak dvojnásob cítí, že Olomouc je kriminál.“⁷³ Trefná citace z dopisu J. L. Fischera, který napsal svému příteli Bedřichu Václavkovi⁷⁴ 6. března 1925, dokresluje vnímání Olomouce jako žaláře, kde někteří cítili, že jejich vědecké ambice i kariéra soustavně trpí. Cítili se tak nejen tito dva vyhnanci, kteří byli do Olomouce, do zdejší Studijní knihovny za první republiky takřkajíc uklizeni pro své levicové smýšlení (a paradoxně se zde v roce 1933 vystřídali), ale i jejich kolega a nadřízený Bohuš Vybíral. Pokud budeme sledovat osudy a motivace Vybírala, tak se vskutku nebylo čemu divit. Studijní knihovna si sice uchránila své bohaté starší fondy, ale vize na její rozvoj a rozkvět, na doplnění citelně chybějící a žádané nové literatury i na její proměnu v moderní župní knihovnu, se nenaplnovaly. Knihovna se vlastně stala téměř až trpěným přívěškem v novém systému státních vzdělávacích institucí. Tudíž i po zdánlivém vykrystalizování poměrů v roce 1919 musel Vybíral knihovnu vést v neustálém provizoriu a ovzduší nejistoty, spojeném s nedostatečným finančním i perso-

⁷¹ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 21 (osobní služební výkaz B. Vybírala).

⁷² Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 2 (deník).

⁷³ Památník národního písemnictví v Praze, fond Václavěk Bedřich (1897–1943), č. f. 1820, korespondence přijatá (J. L. Fischer), 4/1/1/106.

⁷⁴ Josef Ludvík Fischer, významný český filozof, sociolog a představitel strukturalismu, působil v knihovně od roku 1923 (byl sem přeložen z pražské univerzitní knihovny) a strávil zde 10 let. Politicky zcela jinak orientovaný Vybíral s ním měl velmi korektní vztah a s odstupem ho po pracovní stránce hodnotil jako úředníka naprosto spolehlivého, velice zdatného a pilného. Fischerovi se podařilo v roce 1933 přesunout do Brna, avšak odtud putoval opačným směrem jeho přítel Bedřich Václavěk, který v knihovně setrval až do svého nuceného nástupu na dovolenou v roce 1939. Blíže GLONEK, J.: c. d., s. 189–197.

nálním zajištěním, poznamenaným ještě navíc velkou fluktuací podřízených zaměstnanců. Jeho písemné urgencye i osobní intervence v Praze, v těchto věcech nebo i v otázce zasazování se za příslušné ocenění zaměstnanců, se železnou pravidelností obtěžovaly pražská ministerstva.⁷⁵ Přitom se nebál být ke MŠANO i kriticky jízlivý. Nejednou dokonce pohrozil svou rezignací, neboť dál již nehodlal „za nynější neutěšené poměry nésti nadále odpovědnost“.⁷⁶ Ministerstvo nicméně dobře vědělo, co v osobě Vybírala v Olomouci má. Velice dobře znalo neuspokojivé poměry, leč priority obvykle ležely jinde než v „olomoucké periferii“, takže politika MŠANO ke knihovně i jejímu správci by se dala s jistou mírou nadsázky přirovnat k oné pověstné drobečkové politice, vždy řešící problémy až ve fázi, kdy dosáhly neúnosného vrcholu.⁷⁷ Nic na tom nezměnila ani ofenzivní iniciativa Vybíralovy pravé ruky J. L. Fischera, který se ve spolupráci s ním snažil probudit z letargie jednak regionální kruhy, jednak skrze promyšlené návrhy i MŠANO. Ze všeho však zbylo jen Fischerovo prorocké varování, že „otázka Studijní knihovny hrozí státí se otázkou věčnou, t. j. nikdy nevyřešenou“.⁷⁸

Odsunutý na druhou kolej se cítil i Vybíral doposud oficiálně figurující jako pouhý správce knihovny. Dne 14. března 1925 již nevydržel déle čekat a sám si podal žádost k MŠANO o jmenování do pozice ředitele (sedmé hodnotní třídy) Studijní knihovny v Olomouci. Věc podpořil mimo jiné svou odbornou způsobilostí a fungováním v prvním poradním knihovním sboru při ministerstvu školství (od 24. prosince 1919), jmenováním „mezi prvními učiteli“ na státních kurzech pro vzdělání a výcvik veřejných knihovníků (od 28. června 1921) a členstvím v Komisi pro knihopisný popis čsl. tisků do konce 18. století (od 9. prosince 1923).⁷⁹ Po měsících čekání se dočkal ze strany ministerstva řešení v podobě rozhodnutí vlády z 15. července 1927 o novém systematizování služebních míst v Olomouci, díky čemuž definitivně padly Vybíralovy snahy a naděje na personální posílení stavu. MŠANO nicméně chytře neutralizovalo Vybíralovu přílišnou nespokojenost tím, že mu propůjčilo z rozhodnutí vlády ze 14. prosince 1927 služební místo pátého platového stupně s titulem „vrchní komisař archivní a knihovní služby“

⁷⁵ Situaci rozhodně neulehčovala ani vleklá nerozhodnost ministerstva pramenící z nedořešené úvahy nad eventuálním přesunem knižního fondu do Brna, přičemž tato otázka nebyla uzavřena ještě v roce 1925.

⁷⁶ ZAO-OL, fond VKOL, kart. 107 (1921), inv. č. 320.

⁷⁷ Blíže GLONEK, J.: c. d., s. 185–209.

⁷⁸ FISCHER, Josef Ludvík: *Návrh na reorganizaci Studijní knihovny v Olomouci*. In: Pro moderní župní knihovnu v Olomouci. Návrh na rozřešení otázky „Studijní knihovny“ v Olomouci. Olomouc 1923, s. 13–24.

⁷⁹ ZAO-OL, fond VKOL, kart. 101 (1925), inv. č. 419.

se zpětnou platností od 7. července 1926.⁸⁰ Ukolébán pozvolným služebním postupem, kdy se mimo jiné dočkal i vytouženého titulu přednosta Studijní knihovny, a za neustálého chlácholení spojeného s jeho nepostradatelností tedy setrval v Olomouci, kde se ostatně úspěšně etabloval v kulturních a uměleckých kruzích (viz např. spolupráce s olomouckým nakladatelem Romualdem Prombergem a jeho salonem). Byl členem různých organizací a spolků (např. Klub přátel umění v Olomouci), o nichž v případě Olomouce nicméně tvrdil, že je jich zde „až příliš mnoho“, neboť počet „osvědčených“ pracovníků je dost omezený.⁸¹

Vybíralova nespokojenost začala opět gradovat po roce 1935, kdy sice po letech urgencí vymohl pro knihovnu nové sídlo v podobě adaptace budovy někdejší filiálky Národní banky Československé na Bezručově ulici čp. 659 (orientační číslo 2). Zároveň ale knihovna přišla o své výsadní právo povinného výtisku pro oblast Moravy (od roku 1807), které bylo nově přiděleno Zemské a univerzitní knihovně v Brně. Dlouze diskutovaný záměr se stal skutkem prostřednictvím vládního nařízení z 28. května 1935, které vstoupilo v platnost 8. července.⁸² Někdejší „moravská národní“ či „zemská“ knihovna tak byla definitivně odsunuta na druhou kolej. Vybíral se mohl u MŠANO 9. srpna 1935 pouze domáhat určitých satisfakcí a přitom si postěžovat na tuto degradaci: „Vládním nařízením [...] přichází Studijní knihovna o jeden ze svých hlavních pramenů vzrůstu. [...] Tím jest její další vývoj úplně podvázán, takže by naprosto nemohla plnití oněch úkolů, které se na ni kladou.“

Jeho mrzutost se projevila (pokolikáté již) při další ze série pravidelně opakovaných osobních návštěv MŠANO v Praze, kam cestoval ve všeobecně smuteční atmosféře v čase pohřbu prezidenta Masaryka 21. září 1937, kdy u nich doma hořely „od rána dvě svíčky“. O den později ho čekala řada jednání ve věci knihovny. Předně lobboval za povýšení svých zaměstnanců, mezi nimi i Bedřicha Václavka. Příslušný referent, s nímž vedl „svízelné jednání“, však o jmenování Dr. Václavka do pětky nechtěl ani slyšet a na poznámku, že se bude Václavek habilitovat, řekl: „Tak budeme mít profesory samé bolševiky [...]. Máme už docentů, že nevíme, co s nimi.“ Přitom zde Vybíral musel opakovat své asi půl roku staré prohlášení, „že bych z Olomouce šel ihned, kdybych byl jmenován do trojky a přeložen ze služebních důvodů“.

⁸⁰ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 1, inv. č. 21 (osobní služební výkaz B. Vybírala).

⁸¹ K jeho nesčetným aktivitám a členstvím v různých organizacích a spolcích, jakož i publikační činnosti podrobně např. FISCHER, Richard: *Olomoucký památník 1848–1918*. Olomouc 1938, s. 344–348.

⁸² ZAO-OI, fond VKOL, kart. 117 (1935), inv. č. 941 (oznámení MŠANO z 3. července).

A to i za předpokladu, že by ztratil nárok na přednostenské místo. Umístění do třetího platového stupně byl ale velký problém, což odhalilo následné jednání s ministerským radou Karlem Hrdinou (1882–1949), s nímž si byl věkově i profesně (coby klasickým filologem a překladatelem) blízký. Hrdina ho rovnou informoval, že na přesun do Brna může zapomenout, neboť zde bylo v této kategorii volné pouze jedno místo a s tím se počítalo pro fyzicky i služebně staršího Dr. Kratochvíla,⁸³ který navíc disponoval „klerikální protekcí a p. min. Šrámek by mu to vymohl, kdybychom tam chtěli poslat kdovíjakého knihovníka“. Nicméně se rýsovala možnost rošády v pražské univerzitní knihovně, kde by mohl Vybíral nahradit Jindřicha Hrozného (bratr orientalisty Bedřicha Hrozného), který se měl posunout na místo nově jmenovaného vládního rady Kříčky,⁸⁴ u něhož se počítalo s brzkým penzionováním. „Teď, když prý zná mé rozhodnutí, bude prý Dr. Hrdina na mne pamatovat, aby se mi dostalo lepšího místa při prvním jmenování, snad ještě letos anebo do roka. Na mou výslovnou otázku, neměl-li bych se nyní obrátit osobně na pana ministra Dr. Frankeho, který mi z vlastního popudu slíbil v Olomouci přede všemi deputacemi povýšení, řekl mi Dr. H., že to není třeba.“⁸⁵ A třeba to bylo. Leč Vybíral opět nebyl důsledný a spolehl se na plané sliby druhých. Ze všeho ale sešlo navzdory veřejně danému slibu ministra školství Emila Frankeho z roku 1936, který učinil při velké recepci na olomoucké radnici.⁸⁶ Olomouc mu byla zkrátka předurčena napořád, a to i v časech druhé republiky a protektorátu.

Nadcházející tíživou atmosféru za německé okupace krátce zakusil již při zpáteční cestě ze své studijní cesty po Jugoslávii, odkud 15. srpna 1938 cestoval vlakem z Lublaně přes Vídeň a Břeclav. Přitom si do deníku zapsal: „Je velká otázka, kdy mi bude zase dopřáno strávit svou dovolenou v drahé Jugoslávii, již tak vroucně miluji a kde mám své nejlepší přátele a tolik dobrých lidí, kteří kvitovali vděčně a s plným pochopením nejcennější část mého životního úsilí, jednak mě tížilo pomyšlení, že pojedou poprvé zrazeným a mocí zabraným Rakouskem, kde ještě stále řadí šílení katané [...]. Styk s německými úředními orgány byl sice naprosto korektní, ale mrazivě chladný [...] ani další cesta mi nebyla příjemná: měl jsem u sebe slovinskou brožuru a slovinský leták o německém nebezpečí, které byly v Jugoslávii konfiskovány, a na německé půdě mohly stačit pro koncentrační tábor. Ostatně

⁸³ Josef Kratochvíl (1882–1940), universitní profesor filozofie, překladatel a činovník Zemské a univerzitní knihovny v Brně. Zemřel po výsleších na gestapu pro svou veřejnou činnost.

⁸⁴ Petr Kříčka (1884–1949), básník a překladatel.

⁸⁵ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 6 (deník).

⁸⁶ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 4, inv. č. 12 (dopis Bohumilu Rybovi).

celá atmosféra v kupé byla tíživá, nikdo s nikým nemluvil a díval se jen, jaký pas kdo předkládá.⁸⁷

RESUMÉ

*ŘEDITEL KNIHOVNY DR. BOHUŠ VYBÍRAL
VYŠŠÍ STÁTNÍ ÚŘEDNÍK V INTERAKCI S VEŘEJNOU MOCÍ (1918–1948)
I. ČÁST*

Tato studie se zabývá osobností dlouholetého ředitele Studijní knihovny v Olomouci Bohuše Vybírala. Rámcově mapuje jeho život, studia ve Vídni a především jeho výkon ve funkci správce/ředitele Studijní knihovny v Olomouci v letech 1918–1938. Studie se věnuje způsobu jednání, nástrojům a metodám, jež Vybíral ve své pracovní a veřejné činnosti během první republiky využíval. Snažili jsme se vykreslit především studijní roky ve Vídni a správcovskou/ředitelskou činnost v Olomouci v kontextu regionálních i celostátních dějů. V rámci těchto dějů, proměn společnosti a kulturních programů jsme se pokusili vykreslit typ vyššího státního úředníka s výborným vzděláním a vynikajícími jazykovými předpoklady, jenž se socializoval v období habsburské monarchie a profesního vrcholu dosáhl v době první republiky.

Klíčová slova: knihovna, knihovnictví, osvěta, ředitel, moc, Olomouc, slavistika

SUMMARY

*DR. BOHUŠ VYBÍRAL, THE DIRECTOR OF THE LIBRARY
HIGHER CIVIL SERVANT IN THE INTERACTION WITH THE PUBLIC AUTHORITY
(1918–1948)*

The presented study deals with the persona of a long-time director of the Study/University library in Olomouc, Bohuš Vybíral. It gives a framing overview of his life, his studies in Vienna and especially of the period of

⁸⁷ Archiv VKOL, fond Bohuš Vybíral (pozůstalost), kart. 8, inv. č. 7 (deník).

his leadership of the Study/University Library in Olomouc in the years 1918–1958. The political regime changed several times in the area of Czech lands in the given period and this reality had an impact even on the activity of the middle and high public servants in the cultural sector. The study deals with the means of practice, instruments and methodology which Vybíral used in his occupation-related and public work. Through a comparative methodology, we were comparing the main legal regulations regarding library science and public education from the years 1918–1948, cultural and culturally political strategies and key events (the struggle for preservation of the Study Library in Olomouc, protection of the historic library fund at the end of the second world war, procurement of German book confiscation, renewal of the Palacky University) and their reception by Bohuš Vybíral. These aspects moulded the period of the First, Second and Third Republic and the protectorate and we tried to describe the type of a higher public servant with an excellent education and great language prerequisites who was socialized during the period of the Habsburg Monarchy.

Keywords: library, library science, public education, director, power, Olomouc, Slavic studies

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. et Mgr. Lubomír Novotný
Vědecká knihovna v Olomouci
Správa fondů a historické fondy
Bezručova 659/2
779 11 Olomouc 9
Česká republika
e-mail: lubomir.novotny@vkol.cz

Mgr. Petra Kubíčková
Vědecká knihovna v Olomouci
Správa fondů a historické fondy
Bezručova 659/2
779 11 Olomouc 9
Česká republika
e-mail: Petra.Kubickova@vkol.cz

Mgr. Jiří Glonek
Vědecká knihovna v Olomouci
Správa fondů a historické fondy
Bezručova 659/2
779 11 Olomouc 9
Česká republika
e-mail: Jiri.Glonek@vkol.cz